

**ZARİFÎ'NİN MİHR Ü MÂH'ININ NÜSHALARININ TANITIMI VE
NÜSHALAR ÜZERİNDE BAZI DEĞERLENDİRMELER**

**INTRODUCING ISSUES OF ZARİFÎ'S MİHR Ü MÂH AND SOME
REMARKS**

*Ahmet İÇLİ**

Özet:

Klasik Türk Edebiyatının edebî faaliyetleri arasında Mihr ü Mâh anlatılarının önemli bir yeri vardır. Bunlardan biri de Zarîfî'ye aittir. Eser üzerinde bugüne kadar biri lisans diğeri yüksek lisans olmak üzere iki çalışma bulunmaktadır. Her iki çalışmanın sonucunda eserin üç yazma nüshasının olduğu yargısına varılmıştır. Fakat bu çalışmalardan çok daha önceleri yapılan akademik çalışmalarda eserin varlığı bilinen ve söylenen bir başka yazma nüshası daha bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Yazma Eserler Kurumunca yapılan son kataloglama çalışmaları sonucu eserin bir diğeri nüshasının daha olduğu tespit edilmiştir.

İncelememizde eserin bilinen yurt içi ve yurt dışındaki nüshalarının tanıtımı yapılacaktır. Ayrıca eser üzerinde lisans ve yüksek seviyesinde yapılan çalışmalarda gözden kaçan nüsha tanıtımları, okuma ile ilgili bazı hususiyetler, esas alınan nüshaların kimlikleri hakkında tarafımızdan bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır. Çalışmada eser üzerinde iki nüshanın karşılaştırmalı metninin bulunduğu yüksek lisans çalışmasının, esas aldığı belirttiği iki nüshadan birisinin, incelenen nüshalardan olmadığı, farklı bir nüsha olduğu ile ilgili değerlendirmelere ayrıca yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Zarîfî, Mihr ü Mâh, Yazma Nüsha, Karşılaştırmalı Metin.

Abstract:

The narrative texts of Mihr ü Mâh have a key position among literary transactions in Classical Turkish Literature. One of those is the treatise engrossed by Zarîfî on which two dissertations at undergraduate and postgraduate levels have been written up. Results obtained from these studies revealed availability of three manuscript copies of the work in question. On the other hand, previous works attested the presence of another copy of the manuscript. Last cataloging studies carried out by the Turkish Manuscript Foundation have also manifested this additional copy.

* Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ardahan aicli@hotmail.com.tr

In this paper, known issues of this work inside and outside Turkey are introduced. In addition, some questions overlooked in the above-stated thesis and shortcomings stemming from readings as well are discussed in conjunction with some considerations in respect to identities of the copies predicated. The fact that one of the copies that appears in the postgraduate study which includes a comparative text of the two copies is not at odds with the inspected issues is also addressed.

Key words: Zarîfî, Mihr ü Mâh, Manuscript, Comparative Text.

GİRİŞ

Kayıtlarda kendisi hakkında fazla bilgi olmayan Zarîfî'nin Çorlulu olup bir divana sahip olduğu bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca onun Behiştî'nin öğrencisi olup bazı şairlerinin Zübdetü'l-Eş'âr'da (Kâtip Çelebi 2013, s. 656) olduğuna dair kısa ve öz bilgiler bulunmaktadır. Zarîfî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili diğer bilgiler, Mihr ü Mâh adlı eseri üzerinde çalışan Amasyalı (1953), Anbarcıoğlu (1983) Turhan (1995), ve divanı üzerinde çalışma yapan Taşkın'ın (2009) çalışmalarında da yer almaktadır.

Zarîfî'nin hayatı üzerine fazla değerlendirmelerde bulunmak çalışmanın sınırlarını aşacağından bu konu üzerinde fazla durulmayacaktır. Zarîfî Divanı üzerinde doktora çalışması olan Taşkın, eldeki eserlerden hareketle Zarîfî'nin doğum ölüm tarihleri ile şairin yaşadığı dönemler üzerinde geniş değerlendirmelerde bulunmuştur. Bizim de ulaştığımız bilgiler Taşkın'ın çalışmalarını destekler mahiyettedir. Taşkın'a (2009, s. 7) göre Zarîfî, aslında 17. yy. şairi değil, bilakis 16. yy. şairidir.

Özellikle, Taşkın'ın Rahatü'l-Ervâh'da (2009, s. 6-7) geçen (Zarîfî'nin) iki oğlu ve iki torununun ölümlerine dair düştüğü tarihler eksenli yaptığı değerlendirmeler açısından bakıldığında; Rahatü'l-Ervâh'ın bizim görmüş olduğumuz (Ms. Or. Oct. 2390)¹ nüshasında da aynı tarihlerin Taşkın'ın savunduğu şekilde yazılmış olması kayda değerdir.

Yukarıda da değinildiği gibi kaynaklarda Zarîfî'ye ait olduğu söylenen üç eser bulunmaktadır. Bunlar; Divan, Rahatü'l-Ervâh ve Mihr ü Mâh'tır. Taşkın'ın Bu eserlerden divanı üzerinde doktora (2009), Rahatü'l-Ervâh üzerinde de bir makale (2010) çalışması bulunmaktadır.

1. ZARÎFÎ'NİN MİHR Ü MÂH'I

Zarîfî'nin çalışmamıza esas eseri Mihr ü Mâh, tahkiyeye dayalı bir mesnevidir. Mesnevinin içeriği ve olay örgüsü ile ilgili bilgiler, eser

¹ *Mihr ü Mâh*, Ms. Or. Oct. 2390, Staatsbibliothek Zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz, Orientabteilung, 110b-142a, varak. 108a

üzerinde çalışma yapmış akademisyenlerin çalışmalarında bulunmaktadır. Mihr ü Mâh üzerinde müstakil olarak Amasyalı'nın lisans (1953), Turhan'ın yüksek lisans (1995) ve Anbarcıoğlu'nun makale (1983) çalışmaları mevcuttur.

1.1. Eserin Yazılma Sebebi

Mihr ü Mâh mesnevisinin sebab-i telif bölümünde² Bir ses “*Ki dönmedin meh-i ömrüñ hilâle/Hayātuñ mihri varmadın zevâle*”³ ifadeleriyle Zarîfî'nin ay gibi olan ömrünün hilâle, hayat güneşinin de zevale ermeden ölümsüz ve sağlam bir eser meydana getirmesini öğütler. Zarîfî'nin belirttiğine göre kendisi derin tefekkürdeyken babası yanına gelir ve kıssayı manzum olarak yazmasını ister. Fakat Zarîfî eseri daha tamamlamamışken babası ölür.⁴

1.2. Eserin Yazılma/Tamamlanma Tarihi

Zarîfî'nin babasının ölümü üzerine düşülen tarihte rakamla 986 yılı⁵ ibaresi bulunmaktadır. Bu tarih M. 1578-9'a tekabül etmektedir. Nüshalarda kaydedilmiş olan H. 986/1578-1579 tarihinden hareketle Zarîfî'nin eseri yazmaya başlama tarihine ulaşılabilir. Şairin söylediğine göre eseri, daha yeni yazmaya başlamışken babası vefat ettiğine göre; 1578-1579 tarihi, aynı zamanda Mihr ü Mâh'ın en geç yazılmaya başlandığı tarihin olması gerektiğini vurgular.

Anbarcıoğlu'nun da (1983, s. 1153) verdiği bilgilerden yola çıkarak eserin ne zaman tamamlandığına dair bilgilere de ulaşılmış olur. Buna göre şair, H. 996/M. 1588'de yazdığı eserini III. Murad'a sunmuştur

1.3. Zarîfî'nin Mihr ü Mâh Mesnevisi'nin Teknik Bilgi Kısmı

1.3.1. Mesnevinin Nazım Şekli/Birimi

Mihr ü Mâh'ın metin kısmı tamamen manzumdur. Beyit esasına dayalı olan manzumenin içinde kasideler, gazeller ve kıtalar da bulunmaktadır. Bölüm başlıklarının da manzum olduğu eserdeki manzumelerin vezinleri farklılık göstermektedir.

1.3.2. Mesnevinin Vezni

Mesnevinin vezni “*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ülün*”dür. Mesnevide gazel, kaside ve kıtaların değişik vezinlerde yazıldığı görülmektedir. Mesnevinin bölüm başlıkları da farklı vezinlerde manzum olarak yazılmıştır.

² *Mihr ü Mâh*, Vat. Turco 262/1 Biblioteca Apostolica Vaticana, 1b-37b, varak. 7a; Ms. Or. Oct. 2390, varak. 115a;

³ Vat. Turco 262/1 varak 6b satır 8; Ms. Or. Oct. 2390 varak 115a satır.8

⁴ Vat. Turco 262/1 varak 7a satır 1-9; Ms. Or. Oct. 2390 varak115b satır1-7

⁵ Vat. Turco 262/1 varak 7a; Ms. Or. Oct. 2390 varak 115b; *Mihr ü Mâh*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 673/2, varak 119a-151a, varak123b

En çok kullanılan bölüm başlığı vezni “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” veznidir. Bazen de “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” şeklinde bölüm başlıkları oluşturulmuştur.

1.3.3. Mesnevinin İlk ve Son Beyitleri

Elde bulunan beş nüshaya göre baş ve son beyitler şu şekildedir:

Başı: *Bi-ḥamdillāh ki bismillāh-ı Fettāḥ*
İdüpdür kufl-ı bāb-ı fetḥe miḫtāḥ

Sonu: *Şol ricāyile kim oḳunduḳça*
Ola şāyed du‘āya bā‘iḫ bu

1.3.4. Mesnevinin Beyit Sayısı

Tarafımızdan temin edilen yeni üç yurt dışı nüsha ile birlikte tamamı beş olan nüshalara göre mesnevinin beyit sayısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Eldeki görüp incelediğimiz beş nüshadan Vatikan ve İstanbul Üniversitesi kütüphanesindeki nüshalar, diğer nüshalara göre daha fazla beyit içermektedir. Zarîfî “Biñ iki yüz on üç ‘aded lülü”⁶ ifadelerinde, eserinin 1213 beyitten oluştuğunu bildirmektedir. Amasyalı (s. 17) ve Anbarcıoğlu (s. 1153) 1146, Turhan ise 1150 beyit olduğunu bildirmektedir. Turhan, eserdeki manzum bölüm başlıklarının da eklenmesi sonucu beyit sayısının 1217 (s. 51) olacağını söyler. Bizim çalışmamıza göre de (görülen nüshalar ekseninde) beyit sayısı Turhan’ın bulunduğu sayı ile eşdeğerdir. Fakat Turhan, mesnevinin bölüm başlıkları dışındaki sayıyı 1150 beyit olarak bulmuştur. Bizim bulgularımıza göre ise manzum bölüm başlıkları haricinde mesnevinin beyit sayısı 1158’dir. Tespitlerimize göre mesnevide 1158 içerik beyti, 59 da bölüm başlığı beyti bulunmaktadır. Aradaki 8 (Turhan) veya 12 (Amasyalı ve Anbarcıoğlu) beyitlik fark ise ilk iki çalışmada geçen bazı manzum bölüm başlığı olmayan diğer nazım birimlerine beyit numarası verilmemesidir. Oysa her iki çalışmada tarihlere, kıtalara, gazellere beyit numarası verilmiştir. Ayrıca Amasyalı’nın çalışmasında bazı beyitlerin yazılmadığı da görülmektedir.

2. ZARÎFÎ’NİN MİHR Ü MÂH’ININ YAZMA NÜSHALARI

Mihr ü Mâh’ın bu güne kadar üçü yurt dışında ikisi de yurt içinde varlığı bilinen 5 (beş) yazma nüshası mevcuttur. Nüshaların fonetik vb. dil özellikleri ile tenkitli metni ise daha geniş kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir.⁷ Bu bölümde bu nüshaların tanıtımları yapılacaktır.

Eser üzerinde bugüne kadar biri lisans (Amasyalı, 1953) diğeri yüksek lisans (Turhan, 1995) bir diğeri de makale (Anbarcıoğlu, 1983) olmak üzere üç çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda eserin üç yazma nüshasının

⁶ Vat. Turco 262/1 varak 37b satır 10

⁷ Mihr ü Mâh’ın tenkitli metni tarafımızdan hazırlanmaktadır.

olduğu yargısına varılmıştır. Fakat bu çalışmalardan çok daha önceleri, varlığı bilinen ve söylenen bir başka yazma nüsha daha bulunmaktadır. Ayrıca yeni kütüphane kayıtlarına göre bulunan bir diğer nüshayla birlikte bu sayı beşe çıkmaktadır.

2.1. Vatikan (İtalya) Nüshası (V)

Bu nüsha Biblioteca Apostolica Vaticana'da bulunmaktadır. Rossi Kataloğunda Vat. Turco 262/1 numarada kayıtlıdır ve Zarîfî'nin Divanıyla birlikte. Eser (Dış-İç) 190x130 mm boyutlarındadır. Divan ve Mihr ü Mâh'ın ikisi beraber ciltlenmiştir. Mihr ü Mâh, yazmanın birinci eseridir. Vatikan'daki yazmanın varak numaraları Latin işaretleri ile matbu olarak sonradan yazılmıştır. Kütüphane tarafından verilmiş numaralara göre bu nüsha, yazmanın 1b-37b varakları arasında yer alır. Nüshanın satır sayısı 19'dur. Diğerlerinden farklı olarak nüshadaki yazıların bazı yerleri harekelidir. Bu durum metnin okunmasında daha kolaylık sağlamak ve diğer nüshalardaki okuma zorluklarını gidermeye yardımcı olmaktadır. Yazı tipi nesihdir ve yazılara cetvel çekilmiştir. Varakların arka yüzünde bir sonraki varakın ilk sayfasına geçiş için kullanılan ve sayfanın en altında ayrı satır olarak bulunan "reddâde" bulunur. Nüshanın baş ve son beyitleri diğer nüshalardaki gibidir.

Bu nüshanın ketebe kaydı varak 91a'da geçmektedir:

Bu Râḥatü'l-Ervâḥ-ı rûḥ-efzâ ve Mihr ü Mâh-ı dil-güşâ ve münteḥab Dīvân-ı feraḥ-fezâ ki ũfî-i câna sükkerîn-ğidâdur, işbu sene-i iḥdâ ve selâsîn ve elf zi'l-ka'desinüñ ğurresinde tamâm oldı. Ümîddür ki Ḥaḳḳ sübḥânehü ve te'âlâ kemâl-i kereminden mütebemmen (?) eyleyü vire. Âmîn yâ rabbe'l-'alemîn, be-ḥaḳḳ-ı eşrefi cemî'i'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn yâ mu'în.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere bu kayıta Râḥatü'l-Ervâḥ da bulunmaktadır. Çalışmamız açısından önemli olan özelliği ise istinsah tarihidir. Söz konusu "sene-i iḥdâ ve selâsîn ve elf zi'l-ka'desinüñ ğurresinde" Hicri 1031 yılı bilgisi, Miladi "Eylül 1622" yılının ilk günlerine tekabül etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu nüsha 17. yüzyılın ilk çeyreğinde istinsah edilmiştir. Bu durum da Zarîfî'nin 16. yüzyıl şairi olduğunu pekiştirmektedir.

Bu nüshanın varlığından ilk olarak Rossi (1953) bahsetmektedir. Daha sonra Elazaar Birnbaum, (1960) Rossi'nin aktardığı bilgiler ekseninde eser hakkında kısa değerlendirmelerde bulunmuştur.⁸

⁸ Birnbaum, Leiden nüshasının Gelibolulu Ali'nin Mihr ü Mâh'ı olup olamayacağı değerlendirmelerinde bulunurken Vatikan nüshasından da bahseder. Leiden nüshasının Zarîfî'ye ait olduğunu belirttikten sonra, Zarîfî'nin Mihr ü Mâh'ının bilinen ikinci nüshasının Vatikan'da olduğunu belirtir. The only other known cof of it is in the Vatican (MS Vat Turco 262 see E. Rossi, Elenco dess MSS turchhi 1953 P. 22) It contains a panegyrc of Murad III- 1574-95)

V nüshasının müstensihisi varak 31a'da satır 8'de "*Beni çünkim giriftâr itdi Pervîn*" dizesinden sonra 8/2. ve 9/1. satırında olması gereken iki dizeyi sayfa kenarına beyit şeklinde yazmış olup beyit sıralamasının nasıl olması gerektiğini gerekli işaret ile belirtmiştir.

Mihr ü Mâh üzerinde yapılan Anbarcıoğlu'nun (1983) makalesi, lisans (1953) ve yüksek lisans (1995) çalışmalarında bu nüshanın varlığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Taşkın, Zarîfî Divanı üzerinde yaptığı çalışmada Vatikan'daki Divan nüshasını incelerken (2009, s. 127) Mihr ü Mâh'ın da bu kayıta olduğunu bildirmektedir.

2.2. Leiden Nüshası (L)

Birnbaum tarafından yapılan çalışmada bir başka Mihr ü Mâh anlatısı müellifi olan Gelibolulu Mustafa Âlî'nin eserinin tek nüshasının British Museum'daki nüsha olduğu fikri savunulmaktadır. Birnbaum, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl'in⁹ yayınladığı Menakıb-ı Hünerverân adlı eserin 76. sayfasında geçen bilgileri kaynak göstererek böyle bir nüshanın Türk kütüphanelerinde bulunmadığını¹⁰, Leiden Üniversitesinde Ali'ye ait olduğu söylenen eserin Zarîfî'ye ait olduğunu, bu bilginin de Agâh Sırrı Levend tarafından kütüphane yetkililerine bildirildiğini belirtmektedir. Ayrıca Âlî'nin eserinin bilinen tek nüshanın British Museum'daki nüsha olabileceği tezini¹¹ ileri sürmüştür.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle söylenebilir ki Leiden'deki nüshanın önceleri Âlî'ye ait olduğu düşünülmüştür. Daha sonraları Birnbaum, British Museum'daki nüshanın Âlî'ye ait tek nüsha olduğunu savunmuştur. Leiden Üniversitesinde bulunan nüshanın Zarîfî'nin eserinin bir nüshası olduğu fikri kesinlik kazanmıştır. Bu bilgi, Levend tarafından "Zarîfî'nin, Leiden, Akademi ktp. No. 1286, fotokopisi bende" (1998, 133) şeklinde ayrıca aktarılmıştır. Birnbaum'un, (1960, s. 138) bu çalışmadan Levend'in bilgilendirmesi ile Leiden Üniversitesi profesörü P. Voorhoeve aracılığıyla haberdar olduğu bilgisi bulunmaktadır. Bu nüshanın fotokopisi, film olarak çekilip cd/dvd formatında Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma eser kütüphanesinde 651/ASL arşiv numarası ile kayıtlanmıştır. Yazmanın kendisi orijinal olmayıp orijinal yazmadan fotoğraf çekilip matbaada karton kâğıtlara basılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Levend, "fotokopisi bende" dediği bu nüshayı (fotokopiyi) söz konusu kütüphaneye bağışlamıştır.

⁹ Geniş bilgi için bk. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1926 s. 76

¹⁰ "In 1926 İbn ül-Emin Mahmûd Kemâl wrote that he had seen none in the libraries of Turkey" (Birnbaum, 1960, s.138)

¹¹ "The only known copy of Âli's work seems to be that in the British Museum" (Birnbaum 1960: 138)

Bu nüsha Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Kataloğunda Cod. Or. 1286 numarada kayıtlı olup Râhatü'l-Ervâh ve Mihr ü Mâh adlı eserlerle birlikte Zarîfî külliyyatı içinde yer alır. Ketebe kaydı olmadığı için nüshanın hangi tarihte ve kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. Turhan yaptığı yüksek lisans çalışmasında (1995, s. 67) bu nüshayı temin edemediğini belirtmiştir.

Yazmanın varak/yaprak numaraları Latince işaretler ile el yazısı olarak sonradan yazılmıştır. Kütüphane tarafından verilmiş numaralara göre L nüshası, külliyyatın içinde bulunduğu yazmanın 146b-179a varakları arasında yer alır. Nüsha 33 varak olup satır sayısı 19'dur. Katalogun belirttiğine göre, yazma deri ciltlidir, aharlı krem rengi değişik boyutlarda kâğıtlar kullanılmıştır, kâğıtların filigranı kısmen seçilebilmektedir. Yazı tipi ince şikeste taliktir. Yazılara cetvel çekilmemiştir. Nüshanın her sayfasında reddâde bulunur. Nüshanın baş ve son beyitleri diğer nüshalardaki gibidir.

Birnbaum'un çalışmasından da anlaşıldığı üzere bu eserin varlığından önce Levend ardından Leiden Üniversitesi profesörü P. Voorhoeve, onun aracılığıyla da Birnbaum haberdar olmuştur (1960, s. 138).

2.3. Almanya/Berlin Nüshası (B)

Yazmalar.gov.tr adresinde de Zarîfî'nin Mihr ü Mâh'ının sadece Almanya'daki nüshanın bilgisi bulunmaktadır. Sadece varak sayısının verildiği bu kaydın arşiv numarası bulunmaktadır¹².

Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Ms. Or. Oct.2390'a¹³ kayıtlı olan bu nüshada Zarîfî'nin Râhatü'l-Ervâh eseri de bulunmaktadır. Mihr ü Mâh, nüshanın ikinci eseri olup varak 110b' de başlar. Eser 110b ile 142a varakları arasında bulunmaktadır. Eserin 142b ve 143a varaklarında çeşitli şiirlerden sonra Arap rakamlarıyla yazılmış 1047 ve 1048 tarihleri bulunmaktadır. Varak 142b'de derkenarda yazılmış olan "1047 25 Zi'l-Hicce Çehârşenbe vaqt-i aşr" bilgisi, nüshanın bu tarih veya daha öncesinde istinsah edildiği hakkında ipucu vermektedir. Bu da nüshanın en geç 10 Mayıs 1638 veya öncesinde istinsah edildiğini göstermektedir.

Nüshada 140b'nin sonunda bir sonraki varakta gelmesi gereken "Bu şâdi" ile başlayan beytin varlığı hakkında reddâde bilgisi vardır. Fakat varak 141a'da "Bu şâdi" ile başlayan beyit yoktur. 141a'da 26 satır sonra bulunan bir başka beyit bulunmaktadır. Bu eksiklik diğer dört nüshaya göredir. Talik yazı ile yazılan nüshanın varak sayısı 32 olup satır sayısı 19'dur.

V nüshası varak 115b'de bulunan tarih beyti, B nüshasında da rakam olarak verilmiş olup diğer nüshalar gibi tekrardan yazı ile yazılmamıştır.

¹² http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=125591

¹³ Staatsbibliothek Zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz, Orientabteilung, Ms. Or. Oct. 2390

Nüshadaki mesnevinin baş ve son beyitleri diğer nüshalarda olduğu gibidir.

Yazılar siyah mürekkeple yazılmakla birlikte bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazılar cetvelle çevrelenmiştir. İstinsah kaydı olmayan eserin müstensihisi de belli değildir.

2.4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası (Ü)

Ü nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazmaları T 673/2 numarada kayıtlıdır. Nüsha şairin Râhatü'l-Ervâh ve Divanı ile birlikte Zarîfî külliyyatı içinde yer almaktadır. Nüshanın ketebe kaydı bulunmadığı için hangi tarihte ve kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. Leiden Kataloğunda bu nüshanın varlığından haber verilmemiştir. Nüshanın boyutları 207x135 mm şeklinde kayıtlıdır.

Nüsha 33 varak olup sayfa satır sayıları 19'dur. Nüshanın yazı şekli taliktir. Kitap kırmızı meşin kaplıdır. Baş ve son beyitleri eldeki varlığı bilinen nüshalarla aynıdır. Ü nüshası, külliyyatın içinde bulunduğu yazmanın 118b-151a varakları arasında yer alır. Varak numaraları Arapça işaretlerle yazılmakla birlikte daha sonraları el ile Latince işaretler ile tekrar yazılmıştır. Yazılara kırmızı cetvel çekilmiştir. Ayrıca diğer bölüm başlıkları ve önemli yazılar için kırmızı mürekkep kullanılmış olup bu kısımlar için kırmızı cetvel çekilmiştir.

Müstensih eserin yazımında bulunurken esas aldığı nüshanın fiziki özelliklerinden ya da yazma esnasındaki çeşitli sebeplerden dolayı varak 127b'den sonra hemen sonra gelen karşı yüz olan varak 128a'da bulunması gereken sıralamayı takip edememiştir. Daha sonraları bunun farkına varmış ve "Karşısı on kâğıd aşağıdadur" (varak. 127b) şeklinde durumu izah etmiştir. Yani 128a'da olması gereken metin 138a'da yazılmıştır. Bu durumda şöyle bir durum ortaya çıkmıştır. 137b'nin karşısı 128a'da verilmiştir. Bu durumu da yine müstensih "on varakdan sonra karşılığı" (vr. 137b) ifadeleriyle açıklamıştır.

Ü nüshası üzerinde ilk defa olarak Güner Amasyalı İstanbul Üniversitesinde bir lisans/bitirme tezi çalışması yapmıştır (1953). Turhan da bu nüshayı da esas aldığını belirttiği karşılaştırmalı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1995).

2.5. Seyfettin Özege Nüshası (Ö)

Bu nüsha Erzurum Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonunda bulunmaktadır. Nüsha Ağâh Sırrı Levend yazmaları arasındadır. Kayıt numarası 147'dir. Nüsha, Kitâb-ı İbret-nümâ ve Behiştî'nin Heşt behişt eserleriyle birlikte dir. Mihr ü Mâh, yazmanın on eseridir. Eserin başladığı varak numarası 223b'dir. Nüshadaki metnin ilk beyti sayfanın 12. satırında bulunmaktadır. Eserin adı da aynı sayfada bir

satır öncesinde yani 11. satırdadır. Varak sayısı 48'dir. Ebadı 200x150'dir. Yazı alanı ise 145x90'dır. Her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Yazı türü divanıye yakın taliktir. Kâğıt türü aharlı sarımtıraktır. Yazılar siyah mürekkeple yazılmakla birlikte bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazılar cetvelle çevrenmiştir. İstinsah kaydı olmayan eserin müstensihisi de belli değildir.

Bu nüshayı ilk defa, Atatürk Üniversitesi kütüphanesinde görevli olan rahmetli Vedat Nuri Turhan görmüş ve İstanbul nüshası (!) ile birlikte bir karşılaştırma denemesi yapmıştır (1995).

3. MESNEVİ ÜZERİNDE ÇALIŞMA YAPILMASI GEREĞİ

Zarîfi'nin Mihr ü Mâh'ını esas alan iki çalışma bulunmaktadır. Bunlar;

1. Amasyalı, Güner, "Zarîfi'nin Mihr ü Mah mesnevisi", (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi) İstanbul 1953. 46, 81, 88 y. ; 28 cm.

2. Turhan, Vedat Nuri. , "Zarîfi ve Mihr ü Mâh Mesnevisi'nin Tenkitli Metni ile İncelemesi". (Atatürk Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1995.

Zarîfi'nin Mihr ü Mâh mesnevisi üzerinde yapılan çalışmalardan ilki (Amasyalı) 1953 yılında tamamlanmıştır. Lisans tezi olarak sunulan çalışmada, dönemden kaynaklı ve bugüne nazaran, bazı bilgiler eksik sunulmuştur. Teknik olarak kütüphane kayıtları, araştırma olanakları gibi sebepler de eklenince dönemin elde olmayan sebeplerinden dolayı, bazı bilgiler eksik kalmıştır. Dönemin şartlarına göre uygun ve yeterli olan Amasyalı'nın tezi bugünkü teknik gelişmeler ve araştırma alanlarının genişliği gibi sebeplerden ötürü yeni bilgiler eksenli olarak üzerine yeni değerlendirmeler konularak incelenmelidir. Bu görüşümüzü destekleyen en önemli örnek; Amasyalı'nın "mesnevi tek nüsha olup" (s. 17) ifadesidir. Çünkü bugünkü şartlarda bu ifadeler, eksik bir bilgi aktarımı durumundadır.

Eserin varlığı bilinen üç nüshasına rağmen iki nüsha üzerinden karşılaştırmalı bir çalışması yapılmıştır¹⁴. Turhan'ın kendi çalışmasında, İstanbul nüshası (İ)¹⁵ denilip incelenen eserin İstanbul Üniversitesi nüshası olmadığına dair de çok açık deliller bulunmaktadır. Turhan'ın incelediğini ileri sürdüğü İ (ki biz bu nüshaya Ü demekteyiz.) nüshasını hiç görmediğidir. Turhan'ın söz konusu nüshayı görmüş olma ihtimali ise sadece yanlış tasnif bilgilerinden kaynaklanmaktadır.

¹⁴ Eserin bilinen İstanbul ve Erzurum-Seyfettin Özege nüshalarının dışında Leiden akademi kütüphanesindeki nüshasının varlığı da Turhan tarafından bilinmektedir.

¹⁵ Makalemizde Turhan'ın İ olarak belirttiği nüsha, akademik çevrelerce genel bir kullanım olan "Ü nüshası" şeklinde belirtilmiştir. Yani çalışmamızda "Ü" nüshası denilen nüsha, Turhan'ın "İ" dediği nüshadır.

Yapılan her iki çalışma, bilim adına atılan adımlar ve temel oluşturma yönüyle önemlilik arz etmektedir. Bununla birlikte varlığı hakkında yeni bilgiler ekseninde elde edinilen verilerin incelenmesi ve değerlendirilmesi, bilinip görülemeyen/incelenemeyen ve yeni nüshaların varlığı ve bunların incelenmesi eserin daha doğru bir karşılaştırılmasına zemin hazırlar. Böylece yapılan okumalarda gözden kaçan hususiyetler de göz önüne serilir ve bilimsellik adına daha iyi bir adım atılmış olur. Çalışmamız; bu iki çalışmadaki “hataları sıfıra indirmek mümkün olmasa da en azından asgariye indirme” (Polat, 2010, s. 33) amacı gütmektedir. Böyle bir gayret içine girme amacımız, Mihr ü Mâh’ın yeniden okunması gerektiğidir.

Bu amaçla, ilk olarak bahse konu iki teze ulaşıldı. Tezler uzun bir süre incelendi. Yurt içi ve yurt dışındaki varlığı bilinen toplam beş nüsha tedarik edildi. Tam olan nüshalardan Ü ve V nüshaları esas alınıp Turhan ve Amasyalı’nın okumaları ve değerlendirmeleri üzerinde değerlendirmelerde bulunuldu. Mihr ü Mâh üzerinde yeni bir çalışma yapılmasını gerekli kılan sebeplerden bazıları belirtildi.¹⁶

Bunlardan bazıları; var olan dizelerin hiç görülmeden yapılan eksik okumalar olduğu gibi bir kısmı da okuma hatalarıdır. Bir kısmı ise karşılaştırmalı metinde esas alınan nüshalardaki kullanımların yanlış tespit edilmesidir. Ayrıca dizelerden, bölüm başlığı olanların tasnifi ile bölüm başlığı olup yazılmayan da bu çalışmanın yapıma sebeplerinden birisidir.

Aşağıdaki örnekler, eser üzerinde ilk çalışma olan Amasyalı’nın tezi üzerinde küçük değerlendirmeleri barındırmaktadır. Ayrıca bu değerlendirmeler üzerinde yeri geldiğinde Turhan’ın çalışmasına da değinilmiştir.

1. Amasyalı, s.1/b.10 ve b.11 arasında gelmesi gereken

“*Kelām anuñ durur kün dise kevineyn/Olur itmez taħallüf ırfetü’l-‘ayn*” dizelerini farkına varmadan yazmayı unutmuştur. Oysaki söz konusu beyit Ü (118b/11)¹⁷’de bulunmaktadır. Bu durum Amasyalı’nın çalışmasında beyit sayımında eksik sayımı gündeme getirmiştir.

Turhan’ın incelemesinde (s. 78) söz konusu beyit vardır. Fakat Amasyalı’nın çalışmasını gördüğünü söyleyen Turhan, Amasyalı’nın yazmadığı bu beyit üzerinde değerlendirmelerde bulunmamıştır.

2. Amasyalı, s.21/b.301 ve b.302 arasında gelmesi gereken

¹⁶ Bu sebeplerin hepsi üzerinde durmak bu çalışmanın sınırlarını aşacağından önemlilik arz eden birkaç husus üzerinde durulmuştur.

¹⁷ Metin içinde veya dipnotlarda parantez içindeki bu kullanımlar (V.6b/1; B.115a/1) şöyle açıklanır. Büyük olarak yazılmış ilk harf, yazma eserin bulunduğu yere/kütüphaneye atıfta bulunan kısaltmadır. Noktadan sonra gelen sayı ve küçük harf, örnek olarak getirilen yazma eserdeki parçanın/alıntının söz konusu yazmanın kaçınıcı varakının hangi yüzünde olduğunu simgeler. Sonra gelen sayı ise söz konusu metnin/alıntının varakta geçtiği satır numarasına işaretir.

“Görüp ol gonca-leb bu hâli ol dem/Güline nergisinden saçdı şebnem” (Ü.127a/10, V.11a/9, B.119a/12, Ö.236a/10, L.155a/14) dizelerini yazmamıştır. Bu dizeler, Turhan’ın çalışmasında (s.106/b.303) bulunmaktadır. Bu durum, Amasyalı’nın belirlediği beyit sayısında eksikliğe yol açmaktadır. Fakat Amasyalı, 302. beyitten sonra gelen beyte 303 sıra numarası vermeyip ve 303 diye bir sıra numarası kullanmamış onun yerine 304’ü yazmıştır. Amasyalı’nın çalışmasını gördüğünü söyleyen Turhan’ın (s. 106) incelemesinde söz konusu beyit vardır. Fakat Amasyalı’nın yazmadığı bu beyit üzerinde değerlendirmelerde bulunmamıştır.

3. Amasyalı, s.66/b.931 ve b.932 arasında geçmesi gereken

“Velî çalsam kılıç kankı himâre/İderdüm atı birle çâr pâre” (Ü.134b/18, L.173a/3, B.137a/2, Ö.262a/9, V.31a/3) dizelerini incelemesine almamıştır. Turhan’ın çalışmasında bu dizeler (s168/b.934) bulunmaktadır. Bu durumda Amasyalı, var olan beyti farkına varmadan incelemesine almamış böylece bir beyit tamamıyla eksik olmuştur.

4. Amasyalı, s.38/b.526 ve b.527 arasında olması gereken

“Hamra meyl etmeyicek Mâh-cebîn/Mihredür kaldığı adam Pervîn” (Ü.143b/2) dizelerini incelemesine almamıştır. Vezinden, mana ve bağlamdan da anlaşılacağı gibi bu dizeler bir bölüm başlığı beytidir. Turhan, incelemesinde bulunan (s. 128) bu dizeler için de herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Bu dizelerin Amasyalı’nın çalışmasında olmaması genel beyit sayısında eksik sayıma sebebiyet vermiştir.

5. Amasyalı, s.39/b.534 ve b.535 arasında gelmesi gereken

“Meh görüp Mihr-i Zühre ruhsârı/Oldığıdur anuñ dil-efkârı” (Ü.143b/11) dizelerini incelemesine almamıştır. Bölüm başlığı olan bu beyit Turhan’ın çalışmasında (s. 129) bulunmaktadır. Bu dizelerin eksik olması da genel beyit sayısında eksik sayıma sebebiyet vermiştir.

6. Amasyalı, s.40-41/b.558 ve b.559 arasında gelmesi gereken

“Mihri için Mehe Mihriñ Pervîn/Kıldığıdur mey ü küfri telkîn” (Ü.144a/19, V.19a/13, L.162b/3, Ö.246b/13, B.126b3) bölüm başlığı beytini de incelemesine almamıştır. Genel beyit sayısında sayım eksikliğine sebep olan bu dize Turhan’ın incelemesinde (s. 131) var olmakla birlikte yukarıdaki beyitlerde olduğu gibi herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır.

7. Amasyalı, s.39/b.534’ten sonra gelen iki beyit için 535 sıra numarasını kullanmıştır. Bu beyitlerden birisinin 536 olması gerekirken bir beyit eksik sayılmıştır. Bu da genel beyit sayısında sıkıntıya yol açmıştır.

8. Amasyalı, s.67/b.953 ve b.954 arasında numara vermediği;

“*Diyüp yüz mihr birle ol kamer-rû/Bu ebyâtı oğudı şâha karşıu*”
(V.31b/8) dizeleri, bölüm başlığı olarak değerlendirmiştir. Oysaki bu dizeler,
vezin olarak da bölüm başlığı vezni olmayıp, metne dâhil olması gereken bir
beyittir. Bu durumda metne dâhil olması gereken bir beyit eksik yazılmış
olmaktadır. Turhan da bu beyti bölüm başlığı olarak görmemektedir.
(Turhan, s.170/b.957)

9. Amasyalı, s.68/b.965 ve b.966 arasında numara vermediği;

“*Veli urduçça firkat nâri câna/Bu ebyâtı oğurdum yana yana*”
(V.32a/5) dizelerini, bölüm başlığı olarak değerlendirmiştir. Veznin bölüm
başlığı vezni olmaması, mana ve bağlamında da bu dizelerin bölüm başlığı
olmadığını teyit etmesi gibi sebeplerden dolayı bu beytin metne sayı olarak
dâhil edilmesi gerekir. Amasyalı böyle yapmayarak beyitleri eksik saymıştır.
Turhan bu beyti bölüm başlığı olarak görmemektedir. (Turhan, s.171/b.970)
Buna ek olarak, Turhan'ın esas aldığı belirttiği Ü ve Ö nüshalarında kendi
tercih ettiği “varduçça” kelimesi yerine Ü nüshasında olan “urduçça”yı
tercih etmediğini dipnotta belirtmesi gerekirdi. Bu ayrıntı da atlanmıştır.

Yukarıda verilen dokuz örnekte de görüldüğü gibi Amasyalı'nın 1146
beyit olarak sayımını gerçekleştirdiği incelemesinde 3 (üç) beytin hiç
alınmadığı görülmektedir. Bu beyitlere ek olarak bölüm başlığı olan 3 (üç)
beyit daha bu çalışmada görülmemektedir. Ayrıca Amasyalı, 2 (iki) beyti de
bölüm başlığı olarak düşünmüştür. Ayrıca bir beyte de sıra numarası
vermemiştir.

Turhan'ın çalışması daha üst seviyede olması ve karşılaştırmalı metin
içermesi, dikkatleri üzerine daha çok çekmektedir. Aşağıda da Turhan'ın
çalışması üzerinde değerlendirmeler bulunmaktadır. Ayrıca yeri geldiğinde
Amasyalı'nın çalışmasına da değinilecektir.

1. Turhan s.125/b.498'de

“*Du'âlar eyleyüp Pervîn bî-ğad/Oğudı sen Mehi ey Müşterî-ğad*”
(V.17a 14, Ü.142b/9, B.124b/11) dizelerinin Ü nüshasında olmadığını
belirtmektedir. Oysa bu beyit Ü nüshasında bulunmaktadır. (Bk. Ü.142b/9.
Beyit). Fakat bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır. (Bk. L.160b/13. ve
14. Beyit arasında olması lazım). Ü nüshasında olmadığını söylediği beyit
Ü'de var ama L'de yok. Ü nüshası üzerinde çalışma yapan Amasyalı'nın
(s.36/b.497) çalışmasında bu beyit bulunmaktadır.

2. Turhan s. 127/b.514'deki

“*Mehe kıлмаğ için Pervîn 'izzet/Yedürdi kendi desti birle ni'met*”
(V.17b/14, Ü 143a/7, B.125a/10) bu beytin Ü'de olmadığını belirtmektedir.
Oysa bu beyit Ü nüshasında vardır. (Bk. Ü 143a 7. Beyit) Fakat bu beyit L
nüshasında bulunmamaktadır. (Bk. L.161a 10-12. Beyitler arasında olması

lazım.) Turhan'ın Ü nüshasında olmadığını söylediği beyit Ü'de var ama L'de yok. Amasyalı'nın (s.37/b.513) çalışmasında bu beyit bulunmaktadır.

3. Turhan s. 171'de

Ey dil olmağdan ayrı cānāndan/Yeg imiş ten ki dūr ola cāndan" (Ü.135b/17, B.138a/2, V.32a/6, Ö.263b/8, L.174a/3) ilk beyti verilen gazelin başlığı için dipnotta "Başlık Ö'de yok" demektedir. "Gazel-i ḥasb-i ḥāl" başlığı Ö nüshasında olmadığına göre Turhan bu başlığı Ü nüshasından almış demektir. Fakat söz konusu başlık Ü nüshasında da bulunmamaktadır (Bk. Ü.135b/17). Bu başlık sadece L nüshasında (L.174a/3) vardır. Bununla birlikte Turhan'ın bu beyitte geçen "ayrı" kelimesi için dipnotta "ayru" ve "ayrı" tercihlerinde tercihini Ü nüshasından yana kullandığı bilgisi görülmektedir. Fakat eldeki tüm nüshalara bakıldığında "ayru" kullanımı sadece L nüshasında geçmektedir.

4. Mesnevinin sonunda Turhan (s. 188) tarafından Ü nüshasında olduğu söylenen "Temmetü'l kitāb bi-'avnı'llāhi'l-meliki'l-vehhāb" ibaresi Ü'de (151a) yok. Bu okuma Leiden nüshasında vardır. (Bk. L.179a)

5. Turhan'ın (s.175/b. 1010) "*Hilāle didi bir bir evvel āḥir*" dizesinin dipnotunda "Didi bir bir" in Ü nüshasında "bir bir didi" şeklinde olduğu yönünde açıklamaları bulunmaktadır. Oysa Ü'de (137a/2) "didi bir bir" okuması vardır. Fakat L nüshasında "bir bir didi" açıklamasına uygun bir kullanım vardır. Yani "bir bir didi" okuması L nüshasında bulunmaktadır. (Bk. L 175a 7. Beyit)

6. Turhan (s. 78)'deki "*Bu maşnū'āt u maḳdūrāt(-)ı bī-ḥad/Yaradılmazdı olmasa Aḥmed* (V.2a/9, B.111a/8, Ü119a/7) (Bu beytin Ö nüshasında 224b/6. satırdan sonra gelmesi gerekirdi) dizeleri için dipnot 22'de "Ö'de yok" demektedir. Bu durumda Ü nüshasındaki kullanımı tercih ettiğini teyit eder. Fakat Ü nüshasında olduğunu söylediği "*Bu maşnū'āt u*" kullanımı Ü nüshasında "*maşnū'āt u*" şeklinde geçmektedir. (ayrıca Bk. Amasyalı s. 2) Turhan'ın (s. 79) kullandığı dizelerdeki "*maşnū'āt u*" L nüshasında (147a/6) geçmektedir. Bu durumda Turhan Ü değil de L nüshasını görmüş gibidir. Bununla birlikte Turhan'ın "Yaradılmazdı" kelimesini de "Yer olmazdı" şeklinde hatalı okuması da söz konusudur.

7. Turhan s.170/b.959'da geçen "*Bu göñlüm mürğini bāğ-ı cihānda añlamaz kimse*" dizesindeki "*añlamaz*" kelimesini "*eylemez*" olarak okumuştur. Turhan'ın esas aldığı belirttiği Ö.263a/8 ve Ü.135b/5'de kelimenin "eylemez" olduğuna dair herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Fakat L.173b/9'da "*eylemez*" kelimesi vardır. Bu kullanımdan hareketle de denilebilir ki Turhan Ü yerine aslında L nüshasını görmüştür.

8. Turhan (s. 131) çalışmasında söz konusu "*Mihri için Mehe Mihriñ Pervin/Kılduğudur mey ü küfri telkin*" (Ü.144a/19, V.19a/13, L.162b/3, Ö.246b/13, B.126b3) bölüm başlığı beyti için dipnotta Ü ve Ö

nüshalarındaki farklılığı göstermektedir. Turhan dipnotta gösterdiği “mey-i küfri” okumasının Ö nüshasında (nüshada doğru kullanım “mey ü küfri” olmakla birlikte) “mey ü küfr” şeklinde geçtiğini dile getirmektedir. Turhan, bu durumda Ü nüshasını metinde tercih ettiğini göstermektedir. Fakat Ü nüshasındaki kullanım da Ö nüshası gibidir. Yani Ü’de de “mey ü küfri” şeklinde bir yazım söz konusudur. Fakat L nüshasında Turhan’ı doğrulayan bir kullanım bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki Turhan, Ü (İstanbul üniversitesi) nüshası yerine L nüshasını görüp karşılaştırmaya esas almıştır.

Yukarıda verilen 8 (sekiz) maddelik örnek değerlendirmelerden de anlaşıldığı üzere Turhan, Ü nüshası diye L nüshasını görmüş ve karşılaştırmalı metinde Ö ve L nüshalarını kullanmıştır.

Leiden akademi kütüphanesinde bulunan L nüshasını temin edemediğini ve hiç görmediğini söyleyen Turhan, master çalışmasında İstanbul ve Özege nüshalarını incelediğini söylemiştir. Fakat karşılaştırmalı metinde İstanbul nüshasında olmadığını tespit ettiğini söyleyen Turhan’ın aksine bu beyitlerin İstanbul kütüphanesinde bulunan nüshada olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Makaledeki sınırlı sayıdaki bu değerlendirmelerden hareketle denilebilir ki;

Turhan’ın İstanbul nüshası kaynaklı verdiği Mihr ü Mâh metni ile ilgili bilgiler Leiden akademi kütüphanesi nüshasında yer almaktadır. Üzerinde geniş bir çalışma yaptığımız bu nüshalardan hareketle diyebiliriz ki Turhan, İstanbul nüshası yerine Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma eser kütüphanesinde bulunan Leiden nüshasının fotokopisini incelemiş ve bunu da İstanbul nüshası sanmıştır.

Bununla birlikte Amasyalı’nın çalışmasından alıntı yaptığını belirten Turhan’ın alıntı yaptığını belirttiği birkaç bilgi Amasyalı’nın çalışmasında bulunmamaktadır. Sadece bir örnek verecek olursak;

Turhan (s. 6), Zarîfî’nin hayatı hakkında bilgi verirken “Hicri 1023’ü gösteren tarih kaydı vardır” ifadesinde dipnot kullanmıştır. Bu dipnot 13 numaralıdır. Dipnotta Amasyalı’nın tezinin tarihi 1951 olarak geçmektedir. (Bibliyografyada s. 190’da da bu bilgi vardır.) Ayrıca alıntı yapılan yerin sayfasının da 8 (sekiz) olduğunu belirtmektedir. Oysa Amasyalı’nın tezinde 1952-53 tarihi vardır. Bu da 1952-53 yılı mezunu olmak ile eşdeğerdir. Yani 1952-1953 eğitim öğretim yılında yapılan bir bitirme tezidir. Turhan’ın söz konusu alıntı yaptığını belirttiği sayfada da (s. 8) böyle bir bilgi yoktur. Fakat Amasyalı’nın bu ifadelere benzer kullanımları s. 6’da geçmektedir. Bununla birlikte verilen bilgiler arasında “H. 1023” diye bir kullanım yoktur. Aksine “H. 1013” diye bir kullanım söz konusudur.

Yukarıda geçen değerlendirmeler dışında hem Amasyalı’nın hem de Turhan’ın çalışmasında çeşitli eksik bilgi ve yanlış değerlendirmeler söz konusudur. Amacımız bu iki çalışmayı tenkit olmadığı için tüm bu durumları

dile getirmedi. Fakat bu durum, bahsi geçen çalışmalar üzerine yeni bir çalışma gerektirmediği anlamına da gelmemektedir.

4. SONUÇ

Mihr ü Mâh anlatıları eldeki verilere göre Türk edebiyatında 16. yy.da görülmektedir. Bu anlatılardan biri de Zarîfi'nindir.

Zarîfi'nin Mihr ü Mâh mesnevisi üzerinde biri lisans diğeri de yüksek lisans olmak üzere; iki çalışma bulunmaktadır. Lisans çalışması tek bir nüsha üzerinden yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde Zarîfi'nin diğeri iki eseri ile birlikte bulunan bu nüsha Amasyalı tarafından incelenmiştir. Bir diğeri de yüksek lisans çalışmasıdır. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege kütüphanesinde bulunan bir diğeri Mihr ü Mâh nüshası ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan iki nüshayı karşılaştıran Turhan, eser üzerinde kısa bir inceleme de yapmıştır.

Türk Edebiyatında Mihr ü Mâh anlatıları üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak incelemelerde bulunan akademisyenler Zarîfi'nin eserinin üç nüshası olduğunu bildirmektedirler. Fakat hem Rossi tarafından 1953 yılında oluşturulan katalog hem de Elazaar Birnbaum tarafından 1960 yılında yapılan küçük bir inceleme sonucu varlığı duyurulan Vatikan nüshası, adı geçen iki incelemede de yer almamaktadır. Amasyalı'nın bundan haberinin olmaması doğaldır çünkü onun çalışması 1953 yılında tamamlanmıştır. Vatikan nüshası, tarafımızdan yurt dışından getirilmiş olup bu çalışmada tanıtılmıştır.

Yurt dışında olduğu bilgisi verilen Mihr ü Mâh'ın Almanya/Berlin nüshası da yine bahsi geçen araştırmacılar tarafından görülmemiştir. Bu inceleme vesilesiyle Almanya'daki nüsha da getirilmiş olup bu çalışmanın içinde tanıtım imkânı bulmuştur.

Mihr ü Mâh'ın yurt dışında olduğu bilgisi verilen bir diğeri nüshası da Leiden Akademi Kütüphanesi'ndedir. Çalışma içinde genişçe yer bulan bu nüshanın hakkındaki eserin varlığı ve Zarîfi'ye ait olduğu bilgileri Agâh Sırrı Levend kaynaklıdır. Yurt dışındaki akademisyenler de bu çalışmanın varlığı hakkında çeşitli tanıtım yazıları yazmışlardır. Bu bilgiler de çalışma içinde bulunmaktadır. Levend bu nüshanın fotokopisini temin etmiştir. Bu nüshanın fotokopisinin de Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege kütüphanesinde olduğu bilgisi çalışma içinde geçmektedir. Ne şekilde bu kayıtlarda olduğu bilinmese de Seyfettin Özege Kütüphanesinde bulunan Agâh Sırrı Levend yazmaları arasında olması, fotokopinin diğeri tüm eserler gibi Levend tarafından kütüphaneye bağışlandığı düşüncesini güçlendirmektedir.

Leiden akademi kütüphanesinde bulunan bu eseri temin edemediğini ve hiç görmediğini söyleyen Turhan, yüksek lisans çalışmasında İstanbul ve

Özege nüshalarını incelediğini belirtmiştir. Karşılaştırmalı metinde İstanbul nüshasında olmayan bazı beyitleri tespit ettiğini söyleyen Turhan'ın aksine bu beyitlerin İstanbul kütüphanesinde bulunan nüshada olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Çalışmada genişçe yer bulan bu ve buna benzer açıklamalar, Turhan'ın İstanbul nüshası kaynaklı Mihr ü Mâh metni ile verdiği bilgilerin Leiden Akademi kütüphanesi nüshasında yer aldığını ispatlamaktadır. Üzerinde geniş bir çalışma yaptığımız bu nüshalardan hareketle denilebilir ki Turhan, İstanbul nüshası yerine Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma eser kütüphanesinde bulunan fotokopiyi incelemiş ve bunu da İstanbul nüshası sanmıştır.

Bu değerlendirmeler ışığında mesnevinin yeniden tam anlamıyla bir edisyon kritik (metin tenkidi) çalışmasına ihtiyacı olduğu düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

KAYNAKLAR

- Gelibolulu Mustafa Ali (1926). *Menakıb-ı Hünerverân*. (İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, Nşr.) İstanbul: Matbaa-yı Âmire.
- Amasyalı, G. (1953). *Zarîfî'nin Mihr ü Mah Mesnevisi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi.
- Anbarcıoğlu, M. (1983). Türk ve İran Edebiyatlarında Mihr ü Mah ve Mihr ü Müşteri Mesnevileri. *Belleten*, 47(188), 1151-1189.
- Birnbaum, E. (1960). Notes And Communications, The Date of Âli's Turkish Mesnevi Mihr ü Mâh. *Bulletin of the School of Oriental an African Studies*, 23 (1), 138-139.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 26. Baskı Ankara: Aydın Kitapevi.
- Kâtip Çelebi (2013). *Keşfü'z-Zünûn An Esami'l-Kütubi ve'l-Fünun*. (R. Bakı Çev.) C. 2 Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Levend, A.S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mihr ü Mâh*, Ms. Or. Oct. 2390, Staatsbibliothek Zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz, Orientabteilung, 110b-142a.
- Mihr ü Mâh*, Vat. Turco 262/1 Biblioteca Apostolica Vaticana, 1b-37b.
- Mihr ü Mâh*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 673/2, 119a-151a.
- Mihr ü Mâh*, Cod. Or. 1286, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, 146b-179a.
- Mihr ü Mâh*, ASL 147, Agâh Sırrı Levend Yazmaları, Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu 223b-270b.
- Mihr ü Mâh*, ASL 651, Agâh Sırrı Levend Yazmaları, Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, 146b-179a.
- Polat, S. (2010). *Metin Tenkidi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Redhouse, S. J. W. (2006). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Steingass, F.J. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemsettin Sami (1996). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Taşkın, G. (2009). *Çorlulu Zarîfî Divanı İnceleme-Edisyon Kritikli Metin*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Taşkın, G. (2010). Çorlulu Zarîfî'nin Râhatü'l-Ervâh'ında Aşk ve Âşık: "Mihr ü Mahabbet ve Işk u Meveddet Beyânındadır. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5 (3), 522-540.
- Turhan, V. (1995). *Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevisi'nin Tenkitli Metni İle İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=125591